ЕТНІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В КАНАДСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: НОВІТНІ КАНАДОЗНАВЧІ СТУДІЇ В УКРАЇНІ

Георгій Кожолянко, Ірина Гутковська

УДК 323.1 (71)

Лупул Т. Я. Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення : монографія / Т. Лупул. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2010. — 456 с.

У статті прорецензовано працю Т. Лупула «Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення». Проаналізовано структуру монографії, її актуальність та практичне значення.

Ключові слова: етнічність, нація, етнічна група, канадські студії, етнічна термінологія.

In the present article the book of «Politization of ethnicity as a institutional factor of modern process of Canadian nation establishment» by T. Lupul is being reviewe. The structure of the book, its topicality and practical value are being analyzed.

Keywords: ethnicity, nation, ethnic group, canadian studies, ethnic terminology.

У видавництві Чернівецького національного університету опубліковано книгу Т. Лупула «Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення», під час написання якої автор дослідив розвиток канадського суспільства в останні два десятиріччя. При цьому він залучив, осмислив і проаналізував широке коло наукових праць та джерел, що дозволило йому вибудувати чітку теоретико-методологічну базу дослідження.

Виваженою і чіткою видається структура рецензованої книги. У вступній частині на теоретико-мотодологічних засадах науковець обґрунтовує основне коло питань, охоплене в монографічному дослідженні. В окремому розділі окреслено інституційні чинники реструктуризації канадського суспільства, що спрямовує читача з теоретичних пошуків до нагальних проблем сучасного дослідження. У монографії розглянуто етнотворчі моделі формування сучасної політичної канадської нації. Останній розділ автор присвятив розгляду надзвичайно важливої проблеми — дослідженню сучасної української етнічності в Канаді.

У вступному слові Т. Лупул висловлює подяку всім, хто сприяв написанню та виданню книги. Він згадує попередні наукові дослідження з означеної проблематики, які аналізував у своїх працях. Скажімо, одна з його статей присвячена доробку професора Манолія Лупула [1]. Зокрема, Т. Лупул, досліджуючи спомини М. Лупула, зазначає, що той став одним із прибічників включення етнічних меншин у проект загальноканадської самобутності [2].

Розглядаючи проблеми етнічності в політичному дискурсі, Т. Лупул викладає теоретичні положення, які дають змогу читачеві ознайомитися з проблемою. Практичне ж її вирішення полягає в конфлікті теоретичних побудов націєтворення, представлених у відповідних моделях сучасного модерного суспільства, й процесів, які відбуваються в цьому суспільстві. Проблеми та перспективи політизації етнічності досліджуються автором монографії в площині канадського націєтворення.

Витоки розуміння проблеми етнічності автор убачає у філософсько-світоглядному та соціологічному баченні «між індивідуалізмом та холізмом», які є універсальною тенденцією розвитку людської спільноти.

Ще у вступі, обґрунтовуючи основні засади дослідження, Т. Лупул наводить різні теоретичні моделі націєтворення — «націю-державу» та «державу-націю». Викладаючи положення зазначених моделей, дослідник указує на їх політичну актуальність для сучасного українського суспільства: «Ми спостерігаємо

відчайдушну світоглядну боротьбу за те, яку націю насправді будує Українська держава: чи на основі "етнічної серцевини", чи ідеї "громадянського суспільства", тим більше, що ці концепції постійно протиставляються, а отже, наукова виваженість фактів і точність термінів дасть змогу їх врахувати при прийнятті правильних доленосних стратегічних державних рішень для вибудування адекватної моделі сучасного українського націєтворення» [3].

Потрактовуючи терміни «нація» та «етнічність», автор звертає увагу на складність та неоднозначність цих понять, що й зумовлює потребу комплексного їх вивчення. Один із вітчизняних дослідників О. Картунов підкреслює, що існує надзвичайно багато теорій та визначень націй. Він виокремлює політичну, психологічну, культурологічну, історико-економічну та етнічну теорії нації [4]. На думку іншого етнополітолога І. Варзара, у багатонаціональній країні політична нація об'єктивно має бути (і називатися) етнополітичною [5].

Для розуміння теоретичних основ проблеми автор монографії окреслює три підходи до розгляду природи націй: примордіалістський, конструктивістський та інструменталістський. З одного боку, «нація» повинна мати певну політичну форму, з другого — населення конкретної географічної території має збігатися із цією політичною формою, тобто — державою. На його думку, на територіях новостворених сучасних держав запрацювали моделі «плавильних казанів», «етнічних мозаїк», «багатокультурності», які за допомогою засобів освіти й нормативного диктату проектували на населення середній тип ідентичності — «громадянську національність» [6].

Т. Лупул охарактеризував модерністські концепції нації на прикладі їх розуміння Е. Хобсбаумом, Б. Андерсоном, Е. Геллнером та ін. Наводить науковець і аргументи жорсткої критики модерністських теорій, скажімо, з позицій історика релігії А. Хастінгса [7]. Слід зазначити, що виданню монографічної праці передували тривалі дослідження означеної проблематики, результи яких були викладені в наукових працях автора [8].

Тут можна погодитися із твердженням А. Перотті що «полікультурність витворила нову концепцію суспільства». На зміну поняттю глобального суспільства приходить поняття вузлового суспільства: індивіди більше не належать до єдиного суспільства, а входять у численні мережі, які перетинаються, створюючи безліч можливих комбінацій [9].

Важливою в цьому сенсі є етнічна толерантність, яка запобігає формуванню і впровадженню негативних етнічних стереотипів. На думку буковинського етнополітолога І. Буркута, глибоке ознайомлення з культурними досягненнями сусідів дає змогу позбавитися від упередженості, сформованої негативним історичним досвідом [10].

Поняття «нація» неможливо вивчити без двох складових поняття «ідентичності»: «об'єктивної» та «суб'єктивної». Ідентичність становить феномен, який виникає з діалектичного взаємозв'язку індивіда та суспільства [11]. Зазначимо, що етнічна ідентичність — це насамперед результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, певна міра ототожнення себе з ним і відокремлення від інших етносів [12].

У монографії Т. Лупул називає проблему, яка закладена в самій суті сучасних теоретичних побудов: природа етнотериторіальних конфліктів сучасності може бути осягнута лише тоді, коли буде визнана обмеженість конструктивістського підходу до визначення етносів, але тільки за умови, якщо буде визнаний і врахований фундаментальний примордіалістський характер «етнічної ідентичності», що не знищується ні в культурних «плавильних котлах» великих міст, ні у війнах, ні в переселеннях на нові території. Неадекватність модерністського та інструменталістського підходів полягає саме у виключенні етнічного чинника. Т. Лупул справедливо зауважує, що необхідним є врахування етнічного принципу як основи національного простору. Із цим твердженням перегукується позиція вітчизняної дослідниці

А. Колодій, що конструктивістський підхід сьогодні вже не задовольняє науковців через свою схематичність та надмірний раціоналізм, тим більше, що вони застосовується до такої складної і все ще певною мірою загадкової сутності, як нація. Проте «активна ревізія й критика модерністських підходів на Заході» поки що не зачепили України [13].

Тривала полеміка між представниками різних наукових шкіл багато в чому пояснюється тим, що кожна з них зосереджує свою увагу на різних аспектах формування й функціонування етнічності, що відображає багатоманітність форм і способів взаємозв'язку етносу та особистості. Цей зв'язок, як і зв'язок з будь-яким типом соціальної спільноти, може бути об'єктивний, суб'єктивний і об'єктивно-суб'єктивний. І кожен із цих видів зв'язків породжує різні форми буття етнічності, передбачає різні механізми її формування [14]. Слушно зауважив із цього приводу соціолог С. Фентон, який наголосив на цілісному сприйнятті теорії сучасності, сучасного соціального світу в матеріальному й культурному контексті у вираженні етнічних ідентичностей [15].

«Яким чином здійснюються політичні інтенції щодо "етносу", на підставі яких параметрів складається порядок відносин "етнічності" і нації в такій іммігрантській країні, як Канада?» — так Т. Лупул визначає предмет аналізу власної монографії.

У монографічному дослідженні розглядаються основні парадигми етнічного розвитку Канади, їх зміст, причини змін, а також перспективи розвитку канадської нації. Прицьому враховується основоположний феномен зростаючої етнічної і расової різноманітності, пов'язаної із сьогоднішною імміграцією до Канадської федерації.

Зважаючи на самобутність канадсько-суспільства та культурно-політичні канадсько-українські зв'язки, пропоноване дослідження є наздвичайно актуальним у руслі сучасних канадознавчих студій з етнополітичної проблематики.

Автор здійснив спробу узагальнити основні досягнення сучасної політологічної думки, зокрема й канадської, у тлумаченні теоретичних аспектів етнонаціональної проблематики.

«Нація» належить до числа міждисциплінарних категорій, розташованих на межі соціальної філософії, загальної соціології, політології, етнології та інших дисциплін, які так чи інакше це поняття використовують [16].

Саме тому безперечною заслугою автора монографії є застосування міждисциплінарного підходу, «оскільки міжетнічні відносини — це сплетення різноманітних взаємин людей в соціально-економічній сфері, ідеології, політиці, культурі та релігії під впливом історичних, міграційних, географічних, побутових та психологічних факторів. Такий підхід, що використовує різні дисципліни, дає найбільшу результативність у дослідженні міжетнічних відносин». Т. Лупул також застосував підходи символічного реляціонізму, етносимволізму, структурного функціоналізму та феноменологічного принципу.

На наш погляд, авторові варто було б:

- ширше залучати надбання етнопсихології. Вимір етнічності як стану свідомості має достатньо зважену методологію і методику дослідження в рамках наук психологічного циклу. Предметом дослідження стає етнічна ідентичність, яка трактується як синонім етнічності;

- до теоретико-методологічної бази дослідження можна було би долучити етнометодологію («раціональні властивості індексних виражень та інших практичних дій як можливих безперервних досягнень організованої штучної практики повсякденного життя» [17]).

Аналізуючи становище української громади в Канаді на рубежі XX—XXI ст., Т. Лупул покликається на дослідження В. Ісаїва, Р. Петришина, О. Воловина, А. Макуха та інших, що є абсолютно виправданим, проте, на нашу думку, автор не досить чітко окреслив власну позицію щодо затухання українського національного життя в Канаді озна-

ченого часу включно з «четвертою хвилею української еміграції».

Онак загальний висновок щодо рецензованої монографії є позитивним. Сподіваємося, що праця буде належно оцінена в наукових колах України та поза її межами. Її цінність, гадаємо, полягає в системному аналізі та залученні широкого кола іншомовних джерел, насамперед канадських студій, що дає змогу не лише донести до читача авторське бачення проблеми, а й ознайомити його з доробком сучасних зарубіжних науковців. Таке дослідження є наслідком кропіткої праці Т. Лупула та значним внеском до розробки канадознавчої проблематики в Україні. На нашу думку, монографія цілком відповідає тенденціям та запитам модерного українського суспільства і послужить належним чином зміцненню українсько-канадської науково-дослідницької співпраці.

[1] *Лупул Т. Я.* Етнокультурна спільнота як фактор розвитку багатокультурності в Канаді (за спомінами Манолія Лупула) / Т. Я. Лупул // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – Чернівці, 2001. – Т. 8. – С. 37–43.

[2] Там само. – С 37–38.

[3] *Лупул Т. Я.* Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення: монографія / Т. Я. Лупул. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т., 2010. – С. 19.

[4] *Картунов О. В.* Західні теорії етнічності, нації та націоналізму / О. В. Картунов. – К. : Університет економіки та права «Крок», 2007. – С. 67–70.

[5] *Варзар І.* Проблема політичної нації в класичних інтерпретаціях і сучасних етнополітичних акцентуаціях / І. Варзар // Політологічні та соціологічні студії. – Чернівці : Рута. – 2005. – Т. 3. – С. 39–56.

[6] *Лупул Т. Я.* Політизація етнічності як інституційний фактор сучасного процесу канадського націєтворення. – С. 24–25

[7] Там само. – С. 36–61.

[8] Напр., *Лупул Т. Я.* Хастінгс : Нація як продукт біблійного тексту / Т. Я. Лупул // Питання стародавньої та середньовічної історії й етнології: Збірник наукових праць / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, кафедра етнології, античної та середньовічної історії. – Чернівці : Прут, 2004. – Т. 1. – С. 108–116.

[9] *Перотті А.* Виступ на захист полікультурності / Антоніо Перотті. – Видавництво Ради Європи, 1994. – 127 с.

[10] *Буркут І.* Політичні процеси: історія, міфи, реальність (погляд з регіону) / І. Буркут. – Чернівці : Прут. – 2005. – С. 228–237.

[11] *Бергер П.* Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медіум, 1995. – С. 281.

[12] *Белинская Е. П.* Этническая идентичность: понятие, формирование, модели изменения / Е. Белинская, Т. Стефаненко // Этническая психология. – С.Пб. : Речь, 2003. – С. 175–181.

[13] *Колодій А.* Проблеми націй і націоналізму в сучасній західній науковій літературі / А. Колодій //«Народознавчі зошити». – 2002. – № 2. – С. 199–211.

[14] *Арбенина В.* Этничность как предмет социологического анализа / В. Арбенина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sociology.kharkov.ua/docs/chten_01/arbenina.doc.

[15] *Fenton S.* Ethnicity: key concept / Steve Fenton – Wileg-Blackwell, 2003. – S. 2.

[16] *Кагиян С. Г.* Нация: этносоциальная общность или «согражданство» / С. Г. Кагиян // Философские науки. – 2002. – № 5. – С. 44.

[17] *Гарфинкель Г.* Исследование по этнометодологии / Г. Гарфинкель. – С.Пб. : Питер, 2007. – С. 21.